

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ЧЕТВЕРТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «МИХАЙЛОВА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF MIKHAYLOVA v. UKRAINE)**

(Заява № 10644/08)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

06 березня 2018 року

ОСТАТОЧНЕ

06/06/2018

*Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44
Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.*

У справі «Михайлова проти України»

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*), Голова,
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Пауло Пінто де Альбукерке (*Paulo Pinto de Albuquerque*),
Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*),
Егідіус Куріс (*Egidijus Kūris*),
Юлія Моток (*Iulia Motoc*),
Жорж Раварані (*Georges Ravarani*), судді,

та Маріалена Цирлі (*Marialena Tsirli*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 16 січня та 13 лютого 2018 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено в останній із зазначених днів:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 10644/08), яку 27 листопада 2007 року подала до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянка України, пані Олена Олександрівна Михайлова (далі – заявниця).

2. Заявницю представляв пан А.А. Крістенко, юрист, який практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина.

3. Заявниця стверджувала, зокрема, що суд, який визнав її винною у зневазі, не був безстороннім, що вона не мала часу для підготовки свого захисту і не було дотримано її право на юридичну допомогу та на виклик і допит свідків. Вона також скаржилася, що її покарання становило незаконне та непотрібне втручання у свободу вираження поглядів у порушення статті 10 Конвенції, та що її засудження не підлягало оскарженню всупереч статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції.

4. 26 листопада 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ**I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ**

5. Заявниця народилась у 1957 році та проживає у м. Нова Каховка.

А. Передумови

6. До подій 01 червня 2007 року, які є предметом розгляду у цій справі, заявниця, яка не є юристом, поставала перед Новокаховським міським судом (далі – суд) у низці справ або у статусі сторони, або у статусі представника. Зокрема, вона брала участь у судовому спорі з місцевим комунальним підприємством.

7. У грудні 2006 року Б., одна з суддів зобов'язала заявницю сплатити відшкодування за наклеп штатному юристу міського комунального підприємства, пані С.

В. Розгляд справи суддею М.

8. У 2007 році місцеве комунальне підприємство ініціювало провадження проти заявниці, вимагаючи відшкодування заборгованості за комунальні послуги.

9. 01 червня 2007 року суддя М., засідаючи одноособово, провела попередній розгляд цієї справи; за клопотанням заявниці здійснювався його аудіозапис.

10. Заявниця з'явилася у судові засідання та на його початку заявила відвід головуючій судді М. таким чином:

«Заявниця: Ваша Честь, я би хотіла заявити відвід складу суду.

Суддя: Будь ласка, продовжуйте.

Заявниця: Ваша Честь, я заявляю Вам відвід на тій підставі, що, засідаючи у Новокаховському міському суді, Ви не ухвалили ні одного законного рішення у жодній справі, в якій я була представником або стороною. Жодного разу Ви не захистили мої права або права осіб, яких я представляла або яким я допомагала... Раніше я не заявляла Вам відвід, але останнім часом я почала діяти таким чином. Ви не задовольняєте мої заяви про відвід, стверджуючи, що мої доводи проти Вас начебто надумані та суб'єктивні. Проте нещодавно у газеті «Ділові новини» я прочитала статтю «Батько за сина, брат за брата», в якій чітко та ясно зазначалося, що Ви, використовуючи корпоративну солідарність суддів, ухвалили аналогічно незаконний вирок, в результаті чого особу було помилково визнано винною та засуджено до восьми років позбавлення волі. У газетній статті зазначалось, що це питання привернуло увагу Адміністрації Президента та Генеральної прокуратури. Мені відомо, що відповідна справа розглядалася Радою суддів і парламентською комісією, у засідання якої Ви з'явилися до Вашого призначення. Це було джерелом Ваших проблем під час забезпечення Вашого безстрокового призначення на посаду судді. ... Ця стаття однозначно говорить мені, що у [цій] справі Ви ухвалите рішення тільки відповідно до вказівок, які Ви ... отримуєте, а закон, у тому числі мої права, як споживача, абсолютно нічого не значитиме для Вас. Тим більше, що від секретаря суду я знаю про [надання] Новокаховському міському суду вказівки не вирішувати на мою користь справи, [в яких я беру участь].

На підтвердження сказаного мною я можу послатися на справу, в якій Ви розглянули мій позов до [прокурора], та в якій Ви ухвалили абсолютно незаконне рішення, незважаючи на наявність рішень Новокаховського міського

суду та апеляційного суду щодо тієї ж ситуації, якими дії прокурора було визнано незаконними, оскільки за результатами розгляду моїх скарг прокурор мав не лише надіслати листи, а прийняти офіційні рішення, які б могла оскаржити. Своїм рішенням Ви позбавили мене цього права.

Для мене це ще один сигнал: якщо для Вас нічого не була варта доля того молодого чоловіка, моя буде варта ще менше. Отже, справа не тільки в тому, що я маю серйозні сумніви щодо Вашої неупередженості; мені не відомо про жодну справу, в якій Ви б ухвалили законне рішення. Коли Ви прийшли до Новокаховського міського суду, я сказала Вам, що я мала велику надію на Вас – що Ви були компетентною та хорошою суддею. Я помилялася. Особливо після того випадку, коли я та [інша особа], очікуючи у коридорі, почули, як Ви [обговорюєте мене та смієтеся].

Суддя [підвищує голос]: Олено Олександрівно, я змушена перервати Вас, оскільки Ваші твердження є явно неправдивими, і це є підставою для складення протоколу про неповагу до суду! Тому, будь ласка, будьте виваженими; Ви щойно зробили стільки неправдивих висловлювань, які ображають суд.

Заявниця: Те, що я сказала... [не чутно]

Суддя [підвищує голос]: Будь ласка, обґрунтуйте це, обґрунтуйте це доказами – обґрунтуйте це!

Заявниця: Є моя скарга... [не чутно]

Суддя [підвищує голос]: Ця скарга є лише Вашою суб'єктивною думкою! Будь ласка, будьте виваженими!

Заявниця [підвищує голос]: Я виважена. Ні, це *Ваша* суб'єктивна думка. *Ви* доведіть, що Ви не робили всього цього! Ми стояли там і чули...

Суддя: Рішення були залишені без змін апеляційним судом: Ваша справа щодо К. – Ваша справа щодо виборів. Тому, будь ласка, будьте виваженими [не чутно] у [викладенні] підстав заявленого Вами відводу.

Заявниця: Ваші посилання на рішення апеляційного суду... [заявниця перераховує, очевидно, імена інших суддів]

Суддя: Оголошується перерва!»

С. Провадження щодо заявниці у зв'язку з неповагою до суду

11. Згідно з твердженнями заявниці, перерву було оголошено о 09 год. 30 хв. Після оголошення перерви суддя М. дала своєму секретарю, пані П., вказівку скласти щодо заявниці протокол про адміністративне правопорушення у зв'язку з неповагою до суду.

12. У протоколі заявниця обвинувачувалась у неповазі до суду. У протоколі зазначалось, що заявниця «01 червня 2017 року в ході судового засідання ... під час викладення відводу головуючому судді звинуватила [її] у винесенні незаконних рішень [і допущенні] незаконних дій, викладала завідомо неправдиві відомості, які порочать честь і гідність судді, на попередження суду бути виваженою не реагувала [та] продовжувала висловлювання, що свідчать про явну неповагу до суду» і, таким чином, вчинила правопорушення,

передбачене статтею 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – Кодекс, див. пункт 22). У протоколі зазначено, що заявниці було роз'яснено її права як особи, яка обвинувачується у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 268 Кодексу (див. пункт 25), та що розгляд її справи відбудеться того ж дня. Згідно з твердженнями заявниці, протокол було складено о 10 год. 04 хв. Ознайомившись з ним, вона відмовилася його підписувати.

13. До протоколу було долучено письмові пояснення пані С. (див. пункт 7) та пані Ме. (згідно з твердженнями заявниці, пані Ме. була стажеркою судді М.), які були присутніми під час засідання та підтвердили викладену у протоколі інформацію.

14. За словами заявниці, пояснень свідків у матеріалах справи не було, коли її було передано судді Б., яка розглядала справу про неповагу; скоріш за все, їх було відібрано пізніше під керівництвом судді Б.

15. Заявниця стверджувала, що від секретаря судді М. матеріали справи були напряму передані судді Б., без реєстрації у канцелярії суду та без розподілу головою суду відповідно до стандартного порядку. Вона також стверджувала, що їй не було надано доступу до матеріалів справи до розгляду справи про неповагу.

16. Того ж дня суддя Б. провела засідання у присутності заявниці. За словами заявниці, засідання почалося о 10 год. 27 хв. У засіданні заявниця свою вину у вчиненні адміністративного правопорушення, неповазі до суду, не визнала та надала усні пояснення щодо пред'явлених їй обвинувачень. Вбачається, що під час засідання заявниця таємно здійснювала аудіозапис провадження, отримавши аудіозапис досить поганої якості, який вона надала Суду на компакт-диску (див. пункт 48).

17. Об 11 год. 46 хв. суддя Б. ухвалила постанову, якою заявницю було визнано винною у прояві неповаги до суду та наклала стягнення у вигляді адміністративного арешту на строк п'ять діб. Суддя Б. встановила, що заявниця «в ході судового засідання під час викладення відводу, звинуватила суддю М. у винесенні незаконних рішень, незаконних діях, викладала завідомо неправдиві відомості, які порочать честь, гідність судді, на попередження суду бути виваженою не реагувала, продовжувала образливі висловлювання, що свідчать про явну неповагу до суду». При визнанні заявниці винною суд послався на протокол (див. пункт 12), пояснення свідків Ме. та С. (див. пункт 13) та аудіозапис судового засідання (див. пункт 10).

18. Після цього заявниця провела п'ять діб під вартою.

19. 02 липня 2007 року перший заступник голови Апеляційного суду Херсонської області, діючи за власною ініціативою у розумінні статті 294 Кодексу (див. пункт 28), переглянув справу. Він розглянув

матеріали справи без проведення судового засідання та залишив без змін постанову судді Б (див. пункт 17). У мотивувальній частині перший заступник голови зазначив, зокрема, що заявниця не заявляла жодного клопотання у її справі, ні про ознайомлення з матеріалами справи, ні про надання доказів або про використання допомоги захисника.

Д. Газетна стаття, на яку заявниця посилалась у своїй промові

20. Стаття під назвою «Батько за сина, брат за брата», на яку заявниця посилалась у своєму відводі судді М. (див. пункт 10), була опублікована у газеті «Ділові новини» у невстановлену дату. У ній описувалася кримінальна справа щодо сутички у барі, під час якої було вбито людину, а Г. було пред'явлено обвинувачення у вчиненні умисного вбивства. Стаття, очевидно, головним чином ґрунтувалася на твердженнях батька Г. У ній висловлювалася думка, згідно з якою Г. не був винним, оскільки він не провокував сутичку, а просто захищав друга, якого потерпілий, як стверджується, принижував. У статті в саркастичній формі описувались рішення судів у цій справі. У ній також описувались спроби батька та брата Г. захистити його. Згідно зі статтею Г. було визнано винним суддею Новокаховського міського суду В. та засуджено до восьми років позбавлення волі. Після скасування вироку в апеляційній інстанції новий розгляд справи здійснювався суддею М., яку згідно зі статтею «[суддівська] честь мундира та корпоративна солідарність» змусили визнати Г. винним. У статті повідомлялося, що обвинувальний вирок щодо Г., ухвалений суддею М., знову було скасовано в апеляційній інстанції, а справу було направлено на новий розгляд до іншого районного суду, та що родичі Г. вочевидь домоглися, щоб справа контролювалась Адміністрацією Президента та іншими органами влади високого рівня.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Кодекс України про адміністративні правопорушення

21. Частина перша статті 32 Кодексу передбачає, що адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб застосовується судами лише у виняткових випадках за окремі види адміністративних правопорушень. Частина друга статті 32 Кодексу забороняє застосування адміністративного арешту до вагітних жінок, жінок, що мають дітей віком до дванадцяти років, до осіб, які не досягли вісімнадцяти років та до осіб з першою (найважчою) групою інвалідності. Стаття 33 Кодексу вимагає від органу влади, який

накладає адміністративне стягнення, при накладенні такого стягнення враховувати характер відповідного правопорушення, ступінь вини відповідної особи та її майновий стан, а також будь-які пом'якшуючі та обтяжуючі обставини.

22. Стаття 185-3 Кодексу передбачає покарання у вигляді накладення штрафу або адміністративного арешту на строк до п'ятнадцяти діб за неповагу до суду, що виразилась у злісному ухиленні від явки в суд, непідкоренні розпорядженню головуючого судді чи в порушенні порядку під час судового засідання, або вчиненні будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил.

23. Стаття 245 Кодексу передбачає, що завданнями провадження в справах про адміністративні правопорушення є: своєчасне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи та вирішення її відповідно до закону. Стаття 248 передбачає, що розгляд справи про адміністративне правопорушення здійснюється органами влади на засадах рівності всіх громадян незалежно від раси, релігійних переконань, походження тощо.

24. Стаття 250 передбачає, що прокурори мають право порушувати провадження в справі про адміністративне правопорушення, брати участь у розгляді таких справ, заявляти клопотання та здійснювати інші процесуальні права.

25. Статті 268 Кодексу передбачає, *inter alia*, такі права особи, яка притягається до адміністративної відповідальності:

«Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право: знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання; при розгляді справи користуватися юридичною допомогою адвоката ...»

Право на адвоката під час розгляду справи про адміністративне правопорушення також гарантується статтею 271 Кодексу.

26. Відповідно до статті 277 Кодексу справи про адміністративне правопорушення щодо неповаги до суду розглядаються протягом доби з дня одержання протоколу про адміністративне правопорушення.

27. Стаття 279 Кодексу визначає порядок розгляду справ про адміністративне правопорушення. Вона передбачає, що на початку судового засідання головуючий суддя оголошує, яка справа підлягає розгляду, та роз'яснює сторонам їх права і обов'язки. Після цього оголошується протокол про адміністративне правопорушення, заслуховуються особи, які беруть участь у розгляді справи, досліджуються докази і вирішуються будь-які клопотання, заявлені сторонами. У разі участі в розгляді справи прокурора (див. пункт 24) заслуховується його висновок.

28. На час подій стаття 294 Кодексу передбачала, що постанова судді у справі про адміністративне правопорушення могла бути

переглянута за протестом прокурора суддею, який її ухвалив, або головою вищестоящего суду за його власною ініціативою.

29. Зміною, внесеною 24 вересня 2008 року, було запроваджено звичайну процедуру оскарження у справах про адміністративні правопорушення (див. рішення у справі «Лучанінова проти України» (*Luchaninova v. Ukraine*), заява № 16347/02, пункт 33, від 09 червня 2011 року).

В. Цивільний процесуальний кодекс

30. Стаття 20 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК), який застосовувався до провадження, в якому заявниця заявляла відвід судді М., передбачає, що суддя не може брати участі в розгляді справи і підлягає відводу, якщо (i) під час попереднього вирішення цієї справи суддя брав участь у процесі, наприклад, як свідок, представник або експерт; (ii) суддя прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи; (iii) суддя є членом сім'ї або близьким родичем сторони; та/або (iv) є інші обставини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості судді.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

31. Заявниця скаржилася на різні порушення статті 6 Конвенції, відповідні положення якої передбачають:

«1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи ... незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...

...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

(b) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

(c) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

(d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

...»

А. Доводи сторін

1. Стверджуване порушення пункту 1 статті 6 у зв'язку з відсутністю безсторонності

(а) Заявниця

32. Заявниця стверджувала, що суддя Б., яка розглядала її справу, не була незалежною та безсторонньою. Зокрема, через відсутність у судовому засіданні сторони обвинувачення, суддя взяла цю функцію на себе та діяла в якості прокурора, керуючи збиранням доказів проти заявниці, та підриваючи, таким чином, власну безсторонність.

33. Крім того, справа була передана цій судді у неналежному порядку: незважаючи на те, що згідно з відповідними нормативними актами справа про адміністративне правопорушення мала бути зареєстрована в реєстрі суду та після цього передана голові суду з метою подальшого передання судді (відповідно до об'єктивних критеріїв, встановлених нормативними актами – у порядку черговості), у цьому випадку її було передано напряму від судді М. до судді Б. В обґрунтування цього твердження заявниця зазначила, що вона бачила, як секретар судді М. віднесла справу напряму до кабінету судді Б., та що матеріали справи не мали номеру, коли суддя Б. розглядала справу (згідно з твердженнями заявниці, його було вписано пізніше, але у неправильному місці на першому аркуші справи). На думку заявниці, це становило доказ, що справу було розглянуто «поспіхом» з порушенням чинних норм. Заявниця вважала, що справу було передано судді Б., оскільки раніше вона розглядала справу про захист честі та гідності проти заявниці (див. пункт 7).

34. Заявниця також стверджувала, що під час засідання суддя Б. вступила у суперечку із заявницею та посилялася на інші справи, під час розгляду яких вона була головуючою, та в яких заявниця діяла в якості представника. Суддя зазначила, що для заявниці було звичним поводитися зневажливо. Коли заявниця намагалася пояснити свої підстави для відводу судді М., суддя Б. перервала її та погрожувала їй новим обвинуваченням у неповазі. Насамкінець, пояснення С. та Ме. не були внесені до протоколу про адміністративне порушення, а були оформлені та приєднані до справи за вказівкою судді Б. Заявниця заявила клопотання про виклик в якості свідка пана Д., як стверджується, ще одного стажера судді М., але суддя Б. цього не зробила.

(b) Уряд

35. Уряд посилався на норми законодавства, які гарантують об'єктивність і дотримання рівності під час розгляду справ про адміністративні правопорушення (див. пункт 23). Він підкреслив, що судом було розглянуто справу заявниці виключно на підставі доказів, які вже містилися у матеріалах справи, а саме протоколу про правопорушення, пояснень свідків та аудіозапису попереднього розгляду справи суддею М. Отже, суд не брав на себе повноваження сторони обвинувачення. Крім того, законність постанови, ухваленої у справі заявниці, було підтверджено апеляційним судом (див. пункт 19).

36. Відповідно Уряд стверджував, що не було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

2. Стверджуване порушення пункту 1 та підпункту «b» пункту 3 статті 6

(a) Заявниця

37. Заявниця стверджувала, що вона не мала достатньо часу та можливостей для підготовки свого захисту в порушення пункту 1 та підпункту «b» пункту 3 статті 6 Конвенції. О 09 год. 30 хв. суддя М. оголосила перерву у судовому засіданні та надала своєму секретарю вказівку скласти протокол про правопорушення; розгляд справи за цим протоколом почався о 10 год. 27 хв., менше ніж через годину. Заявниця стверджувала, що їй не було повідомлено про розгляд справи про неповагу до суду. Хоча о 10 год. 04 хв. їй було надано для ознайомлення протокол про правопорушення, вона відмовилася підписувати його поки в неї не буде можливості проконсультуватися із захисником. Посилання у протоколі на те, що розгляд справи відбудеться того ж дня було недостатньо, оскільки заявницю не було повідомлено про час судового засідання. У неї не було можливості отримати копії документів з матеріалів справи до судового засідання.

(b) Уряд

38. Уряд посилався на вимогу національного законодавства, що справи про адміністративне правопорушення щодо неповаги до суду розглядаються протягом доби (див. пункт 26). У протоколі про правопорушення, з яким заявниця ознайомила, але відмовилася підписати, було зазначено, що розгляд справи відбудеться того ж дня. Отже, їй було повідомлено про дату розгляду справи. Вона могла заявити клопотання про оголошення перерви (у цьому випадку їй було б дозволено ознайомитися з матеріалами справи), але, як було встановлено апеляційним судом, вона цього не зробила. Як неодноразовий представник у цивільних справах, у яких обсяг процесуальних прав є аналогічним, заявниця мала знати про таку

можливість. Справа стосувалася подій, у яких заявниця особисто брала участь. Враховуючи цей факт та обмежену кількість матеріалів у справі, заявниця мала достатньо часу та можливостей для підготовки свого захисту. Відповідно Уряд стверджував, що не було порушення пункту 1 та підпункту «b» пункту 3 статті 6 Конвенції.

3. Стверджувані порушення пункту 1 та підпунктів «с» і «d» статті 6

(а) Заявниця

39. Заявниця стверджувала, що незважаючи на те, що вона мала право на адвоката відповідно до національного законодавства (див. пункт 25), головуюча суддя не з'ясувала в неї, чи потребувала вона допомоги адвоката, а сама вона не порушила це питання, оскільки події розгорталися так швидко, що вона не мала змоги реагувати належним чином на те, що відбувалося. Вона не мала достатньо часу для з'ясування серйозності висунутих проти неї обвинувачень або прийняття рішення, чи потребувала вона юридичної допомоги. Відповідно вона стверджувала, що було порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

40. Заявниця також стверджувала, що їй не було роз'яснено її право на звернення до суду з клопотанням про виклик свідків. Свідки обвинувачення та захисту в судовому засіданні допитані не були. Обидва свідки обвинувачення мали упереджене ставлення до заявниці та діяли на користь судді М., оскільки пані С. була протилежною стороною у попередньому процесі щодо захисту честі та гідності (див. пункт 7), а пані Ме. була стажеркою судді М. (див. пункт 13). Незважаючи на те, що судді Б. було відомо про це, вона не взяла до уваги цю упередженість та не допитала згаданих осіб у судовому засіданні. Незважаючи на вимогу заявниці, суд відмовив у виклику та допиті пана Д., який за її твердженням був іншим стажером судді М., був свідком інциденту та відмовився свідчити проти неї.

(b) Уряд

41. Уряд стверджував, що національне законодавство вимагало роз'яснення заявниці її прав на початку судового засідання у її справі (див. пункт 27). Крім того, як особі зі значним досвідом участі у судовому процесі їй мали бути відомі її права, у тому числі її право на юридичну допомогу. Проте вона не заявила клопотання про призначення адвоката. Справа не була складною і заявниця не довела, що інтереси правосуддя вимагали, щоб в неї був представник.

42. Щодо скарги заявниці за підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Уряд аналогічно стверджував, що заявниця, якій було повідомлено про її права та яка мала досвід участі у судовому процесі, не заявляла

клопотань про виклик будь-яких свідків. Крім того, суд мав прямий доступ до аудіозапису судового засідання під головуванням судді М., і відповідно міг безпосередньо дослідити слова та поведінку заявниці; отже, свідки не могли надати будь-яку додаткову інформацію.

43. Відповідно Уряд стверджував, що не було порушення пункту 1 та підпунктів «с» і «d» статті 6 Конвенції.

4. Інші стверджувані порушення статті 6

44. Заявниця також стверджувала, що національне законодавство забороняло застосування адміністративного арешту до жінок, що мають дітей віком до дванадцяти років (див. пункт 21). Суд, не перевіривши, чи входила заявниця до цієї категорії, порушив вимоги справедливого суду, навіть незважаючи на те, що фактично на той час у заявниці дітей не було.

45. Суд також не прийняв до уваги обставин, які могли б пом'якшити відповідальність заявниці – наприклад те, що її твердження про суддю М. були оціночними судженнями, – або не розглянув будь-які альтернативні види покарання.

В. Оцінка Суду

1. Прийнятність

46. Перш за все Суд зазначає, що з огляду на суворість покарання адміністративне провадження, як те, що здійснювалося щодо заявниці у цій справі, має розглядатися як «кримінальне» для цілей Конвенції та протоколів до неї (див. рішення у справі «Гурепка проти України» (*Gurepka v. Ukraine*), заява № 61406/00, пункт 55, від 06 вересня 2005 року) і, отже, із залученням гарантій статті 6 Конвенції та, відповідно, гарантій статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції. Уряд не заперечив проти цього.

47. У своїх доводах заявниця посилалася на деякі твердження, нібито висловлені нею та суддею Б. під час судового засідання за обвинуваченням у неповазі до суду 01 червня 2007 року. Вона стверджувала, зокрема, що (i) суддя Б. нібито дала вказівку оформити пояснення свідків С. і Ме. та приєднати їх до матеріалів справи, (ii) під час судового засідання суддя Б. вступила з нею в суперечку та піддала критиці її поведінку під час розгляду суддею Б. попередніх справ, які не стосувалися інциденту з суддею М., та що (iii) заявниця заявляла клопотання про виклик в якості свідка захисту одного зі стажерів судді М., пана Д. (див. пункти 34 та 40).

48. На підтримку цих тверджень заявниці, як вбачається, послалася виключно на аудіозапис судового засідання під головуванням судді Б. на компакт-диску, який вона надала Суду (див. пункт 16). Проте вона

не пояснила, за яких умов було здійснено запис, і його юридичний статус відповідно до національного законодавства. Крім того, запис неякісний і неповний, а заявниця не надала розшифровки запису або навіть фрагментів, на які вона має намір послатися. За таких умов Суд не вважає за належне враховувати запис під час оцінки та встановлення ним фактів. У будь-якому разі специфіка завдання Суду за статтею 19 Конвенції – забезпечити дотримання Договірними Державами їхнього зобов'язання щодо гарантування основоположних прав, втілених у Конвенції, зумовлює його підхід до питань доказу та доказування (див. рішення у справі «Бака проти Угорщини» [ВП] (*Baka v. Hungary*) [GC], заява № 20261/12, пункт 143, ЄСПЛ 2016). Як зазначено у пунктах 61 та 70 фактів, встановлених Судом на підставі інших доказів без використання згаданого у пункті 16 аудіозапису, достатньо для Суду, щоб розглянути скарги заявниці за статтею 6 Конвенції.

49. Щодо тверджень заявниці про передання справи судді Б., у їхнє обґрунтування заявниця послалася на три елементи: вона бачила, як секретар судді М. віднесла матеріали справи до кабінету судді Б., (ii) на початку судового засідання суддя Б. не оголосила номер справи, (iii) номер справи був написаний у неналежному місці на першому аркуші справи (див. пункти 15 та 33)

50. Щодо першого з цих елементів, навіть за умови визнання твердження заявниці достовірним, те, що секретар однієї судді принесла матеріали справи до кабінету іншої судді сам по собі не означав, що до цього справу не було належним чином передано останній судді у встановленому порядку. Щодо другого елементу вбачається, що він ґрунтується виключно на згаданому у пунктах 16 та 48 записі; у будь-якому разі заявниця не навела норм законодавства або практику, які вимагають оголошення суддею номерів справ на початку судових засідань. Щодо третього елементу заявниця не пояснила, чому вона вважала «неправильним» місце, де було написано номер справи, та не навела ніяких положень або документів із цього приводу. Насамкінець, не вбачається, що заявниця намагалась отримати інформацію щодо розподілу справи чи у будь-який спосіб порушила це питання на національному рівні.

51. Отже, Суд вважає зазначені твердження необґрунтованими. Це також стосується твердження заявниці, що суд не встановив, чи мала вона на той час дітей віком до дванадцяти років (див. пункт 44).

52. Стосовно скарги заявниці про те, що під час судового засідання у її справі суд не допитав свідків С. та Ме. (див. пункт 40), аналогічно немає доказів подання заявницею клопотання про виклик свідків. За будь-яких обставин суд заслухав увесь аудіозапис попереднього розгляду справи суддею М., який містив промову заявниці та обмін репліками між нею та суддею М. (див. пункти 10 та 17), та твердження

свідків стосувалися лише їх власної оцінки тверджень заявниці, яка не була обов'язковою для суду. Отже, немає жодних ознак того, що пояснення цих свідків були «єдиним чи вирішальним» доказом, на якому ґрунтувалося засудження заявниці, або що вони були настільки вагомими, що стали перешкодою для сторони захисту (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності у справі «Кабрал проти Нідерландів» (*Cabral v. the Netherlands*) (dec.), заява № 37617/10, пункти 18 та 23, від 28 червня 2016 року).

53. Отже, зазначені частини заяви слід відхилити як явно необґрунтовані відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

54. Щодо твердження заявниці за статтею 6, що національні суди не врахували жодні обставини, які могли б пом'якшити її відповідальність, зокрема, що її твердження становили оціночні судження або не розглянули жодні альтернативні види покарання (див. пункт 45), Суд, до компетенції якого належить здійснення юридичної кваліфікації фактичних обставин справи (див. рішення у справі «Герра та інші проти Італії» (*Guerra and Others v. Italy*), від 19 лютого 1998 року, пункт 44, *Збірник рішень Європейського суду з прав людини* 1998-I), вважає, що ці аргументи мають розглядатися за статтею 10 Конвенції (див. пункти 77 – 97).

55. Суд зазначає, що решта скарг заявниці за статтею 6, а саме скарга за пунктом 1 статті 6 щодо вимоги неупередженості (у частині відсутності сторони обвинувачення під час розгляду справи заявниці – див. пункт 32) та скарги заявниці за підпунктами «b» і «c» статті 6 (див. пункти 37 та 39) не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

2. Суть

(а) Стверджуване порушення пункту 1 статті 6 у зв'язку з відсутністю безсторонності

(i) Відповідні принципи

(а) Безсторонність у цілому

56. Суд нагадує, що «безсторонність», як правило, означає відсутність упередженості або необ'єктивності, а її існування або відсутність можуть встановлюватися різними шляхами. Відповідно до усталеної практики Суду існування безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 повинно встановлюватися згідно з: (i) суб'єктивним критерієм, при якому мають ураховуватись особисті переконання та поведінка конкретного судді (тобто чи мав суддя будь-які особисті упередження

або чи був він об'єктивним у цій справі); та (ii) об'єктивним критерієм, тобто шляхом встановлення того, чи забезпечував сам суд (та, серед інших аспектів, його склад) достатні гарантії для того, щоб виключити будь-який обґрунтований сумнів у його безсторонності (див., наприклад, рішення у справі «Моріс проти Франції» [ВП] (*Morice v. France*) [GC], заява № 29369/10, пункт 73, ЄСПЛ 2015, з подальшими посиланнями). У контексті об'єктивного критерію, крім поведінки судді слід визначити, чи існують переконливі факти, які можуть викликати сумніви щодо його або її безсторонності. Це означає, що при вирішенні того, чи є у відповідній справі обґрунтована причина побоюватися, що конкретний суддя або орган, який засідає у якості суду, є небезстороннім, позиція заінтересованої особи є важливою, але не вирішальною. Вирішальним є те, чи можна вважати таке побоювання об'єктивно обґрунтованим (там само, пункт 76). Об'єктивний критерій в основному стосується ієрархічних чи інших зв'язків між суддею та іншими учасниками провадження. У зв'язку з цим навіть зовнішні прояви мають певну важливість, або іншими словами, «правосуддя має не лише здійснюватися, має бути видно, що воно здійснюється». Адже йдеться про довіру, яку в демократичному суспільстві суди повинні вселяти у громадськість (там само, пункти 77 та 78).

(β) Відсутність прокурора під час судового розгляду

57. У низці справ Суд розглядав питання дотримання принципу безсторонності у випадку відсутності прокурора під час частини або всього провадження щодо заявників.

58. У рішенні у справі «Торгейр Торгейрсон проти Ісландії» (*Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*) (від 25 червня 1992 року, пункти 52 та 53, Серія А № 239) Суд не встановив порушення статті 6 у зв'язку з відсутністю прокурора у частині судового засідання у кримінальній справі заявника, в якому завдання суду не полягало у розгляді справи по суті, не кажучи вже про виконання функцій прокурора, які б він міг здійснювати за умови присутності. У рішенні у справі «Падовані проти Італії» (*Padovani v. Italy*) (від 26 лютого 1993 року, пункти 28 та 29, Серія А № 257-В) перед Судом питання полягало у тому, чи порушило питання щодо безсторонності те, що суддя до судового розгляду виконував функцію слідчого судді, зокрема допитав заявника, а потім діяв як суддя, який розглядав справу. Проте на підставі фактів та конкретних дій, які вчинив *pretore*, порушення встановлено не було.

59. У рішеннях у справах «Озеров проти Росії» (*Ozerov v. Russia*) (заява № 64962/01, пункти 53 – 58, від 18 травня 2010 року) та «Кривошапкін проти Росії» (*Krivoshapkin v. Russia*) (заява № 42224/02, пункти 44 – 46, від 27 січня 2011 року) Суд встановив порушення принципу безсторонності щодо випадків, коли прокурор був відсутнім

у всіх судових засіданнях у кримінальних справах заявників, але суди перейшли до дослідження доказів, у тому числі допиту обвинувачених і свідків, та засудили заявників. Суд дійшов висновку, що за таких обставин суди переплутали ролі прокурора та судді, і, таким чином, надали підстави для обґрунтованих сумнівів щодо їхньої безсторонності.

60. У рішенні у справі «Карелін проти Росії» (*Karelin v. Russia*) (заява № 926/08, пункти 51 – 84, від 20 вересня 2016 року) Суд встановив порушення принципу безсторонності у провадженні у справі про адміністративне правопорушення щодо заявника під час якого прокурор був відсутнім.

(ii) Застосування згаданих принципів у цій справі

61. Перш за все Суд зазначає, що, зокрема з урахуванням його висновків, наведених у пунктах 47 – 51, безсторонність судді Б. не можна ставити під сумнів за суб'єктивним критерієм.

62. Повертаючись до об'єктивного критерію, Суд зазначає, що національний суд провів усне засідання, під час якого присутньою була лише заявниця; у цьому засіданні національний суд допитав заявницю та дослідив докази з матеріалів справи. Незважаючи на те, що заявниця стверджувала про свою невинуватість, суд визнав її винною (див. пункти 16, 17).

63. Справу було розглянуто згідно з процесуальними нормами, які значною мірою нагадували ті, що Суд розглянув у згаданій справі «Карелін проти Росії» (*Karelin v. Russia*) (пункти 61 – 67). Роль посадової особи, яка склала протокол про адміністративне правопорушення (у цій справі – секретар судді) обмежувалася переданням суду протоколу та підтверджуючих доказів. Після виконання цієї функції ця посадова особа не відігравала ролі у провадженні, так само як і прокуратура. Іншими словами, під час провадження у суді не було «сторони обвинувачення» або «прокурора». Потерпіла також не була представлена під час провадження. Хоча прокурор мав право бути присутнім (див. пункт 24), не вбачається, що він дійсно був присутній або навіть повідомлений про провадження. Це означало, що у судовому засіданні не було нікого, хто б міг заперечити заявниці.

64. За таких обставин Суд вважає, що суд, який розглядав справу, не мав іншого вибору, окрім як взяти на себе функцію пред'явлення та, що є більш важливим, нести тягар підтримки обвинувачення під час усного розгляду справи. Суд не переконаний у тому, що були наявні достатні гарантії, здатні усунути обґрунтовані сумніви щодо негативного впливу такого процесу на безсторонність суду (там само, пункти 73 та 75).

65. У цьому контексті Суд нагадує, що, як він встановив у рішенні у справі «Карелін проти Росії» (*Karelin v. Russia*), коли (i) проводиться усний судовий розгляд з метою встановлення обґрунтованості будь-якого «кримінального обвинувачення», висунутого проти підсудного, та (ii) якщо було надано адекватну можливість з'явитися у судові засідання і сторона захисту не відмовилася від неї у встановленому порядку, присутність сторони обвинувачення є, як правило, необхідною для усунення обґрунтованих сумнівів, які можуть виникнути щодо безсторонності суду (там само, пункт 76).

66. Той факт, що в подальшому справу було переглянуто першим заступником голови апеляційного суду (див. пункт 19), не виправив відсутність безсторонності суду, який засудив заявницю. Навіть якщо припустити, що ця посадова особа мала право скасувати постанову про засудження заявниці на підставі небезсторонності Новокаховського міського суду, вона цього не зробила і залишила постанову про засудження заявниці та застосоване до неї стягнення без змін (див., *mutatis mutandis*, згадані рішення у справах «Озеров проти Росії» (*Ozerov v. Russia*), пункт 56 та «Кривошапкін проти Росії» (*Krivoshapkin v. Russia*), пункт 45).

67. Отже, було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо вимоги безсторонності.

(b) Стверджуване порушення пункту 1 та підпункту «b» пункту 3 статті 6

68. Тією мірою, якою заявниця скаржилася щодо порушення підпункту «b» пункту 3 статті 6 Конвенції (див. пункт 37) Суд зазначає, що оскільки вимоги пункту 3 статті 6 становлять конкретні аспекти права на справедливий суд, гарантованого пунктом 1 статті 6, Суд розгляне скаргу заявниці, подану за пунктом 3 статті 6, разом відповідно до цих положень (див., наприклад, рішення у справі «Гефген проти Німеччини» [ВП] (*Gäfgen v. Germany*) [GC], заява № 22978/05, пункт 169, ЄСПЛ 2010).

69. Суд уже встановлював порушення прав заявників, гарантованих пунктом 1 та підпунктом «b» пункту 3 статті 6, у справах про адміністративні правопорушення в яких, як у цій справі, проміжок часу між складанням протоколу про адміністративне порушення та розглядом адміністративних справ заявників не перевищував кількох годин (див. рішення у справах «Корнєв і Карпенко проти України» (*Kornev and Karpenko v. Ukraine*), заява № 17444/04, пункти 67 та 68, від 21 жовтня 2010 року, та «Веренцов проти України» (*Vyarentsov v. Ukraine*), заява № 20372/11, пункти 76 та 77, від 11 квітня 2013 року). Дослідивши всі наявні у нього матеріали, Суд не знайшов жодного аргументу, здатного переконати його дійти іншого висновку у цій справі. Навіть визнаючи, що справа заявниці не була особливо складною, Суд не переконаний, що обставини, за яких проводився

судовий розгляд справи заявниці, були такими, що надали їй змогу належним чином ознайомитися з обвинуваченням, адекватно оцінити його та докази проти неї, а також підготувати дієву стратегію захисту.

70. Отже, було порушення пункту 1 та підпункту «b» пункту 3 статті 6 Конвенції у зв'язку з ненаданням заявниці належного часу для підготовки свого захисту.

(с) Стверджуване порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6

71. З огляду на свої висновки у пунктах 67 і 70 Суд вважає, що не виникає окремого питання за пунктом 1 та підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції (див. пункт 39; див. також, *mutatis mutandis*, рішення у справі «Кіпріану проти Кіпру» [ВП] (*Kyprianou v. Cyprus*) [GC], заява № 73797/01, пункт 141, ЄСПЛ 2005-ХІІІ, та згадане рішення у справі «Корнев і Карпенко проти України» (*Kornev and Karpenko v. Ukraine*), пункт 71).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 10 КОНВЕНЦІЇ

72. Заявниця скаржилася на порушення її права на свободу вираження поглядів відповідно до статті 10 Конвенції, яка передбачає:

«1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. ...

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.»

А. Прийнятність

73. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

(а) Заявниця

74. Заявниця стверджувала, що було непропорційне втручання у її свободу вираження поглядів. Визначення поняття «неповаги до суду» у національному законодавстві було нечітким: зокрема, у Кодексі України про адміністративні правопорушення для опису неповаги до суду використовувався термін «дії» (див. пункт 22). На думку заявниці, це означало, що неповага до суду не могла проявлятися виключно у словах. Заява нею відводу судді неминуче призвела б до вираження думок, неприємних для судді, але заявниця не використовувала слів або виразів, які могли б образити суддю. Заявниця вважала, що суддя ставилася до неї упереджено, а стаття у газеті «Ділові новини» (див. пункт 20) посилила цю думку, яку не можна було вважати образливою чи такою, що принижує честь судді. Засудження заявниці та, зокрема, призначене покарання, загрожували виникненням негативного впливу на учасників судового процесу у захисті їхніх прав. Оскільки у судовому засіданні не були присутні члени громадськості, не було потреби вдаватися до надзвичайних заходів для підтримки авторитету суду. Слід було взяти до уваги, що заявниця зробила свою заяву лише у судовому засіданні, а не у засобах масової інформації.

75. Навіть якщо вона проявила «неповагу до суду», призначене їй покарання було явно непропорційним його меті. Відповідно до національного законодавства адміністративний арешт, як вид покарання, міг застосовуватися лише у виняткових випадках, і перед його застосуванням необхідно було врахувати низку факторів (див. пункт 21). Таким чином, суд повинен був окремо обґрунтувати призначене ним покарання та розглянути альтернативні види покарань, в тому числі штраф, але він цього не зробив.

(б) Уряд

76. Уряд погодився, що було втручання у свободу вираження поглядів заявниці. Проте він стверджував, що воно було законним, оскільки ґрунтувалося на положеннях Кодексу України про адміністративні правопорушення та переслідувало законні цілі, а саме (і) підтримання авторитету та безсторонності суду та (ii) запобігання злочину. Щодо необхідності втручання «у демократичному суспільстві» Уряд стверджував, що під час заявлення відводу заявниця мала обачливо наводити аргументи щодо стверджуваної необ'єктивності, а не у спосіб, що міг підірвати авторитет суду; крім того, вона мала утриматися від висловлення образливих тверджень.

Проте заявниця навела особисті підстави своєї недовіри до судді М., які були сприйняті як неповага до судді та суду в цілому. Жодна з підстав, наведених нею при заявленні відводу не підтверджувалася доказами – насправді, вони вийшли за межі того, що було необхідним для обґрунтування відводу та перетворились на загальні недоведені твердження щодо поведінки судді. Коли суддя попередила заявницю, що неправдиві твердження можуть стати підставою для обвинувачення у неповазі до суду, заявниця не зупинилась, а продовжила висловлювати свої твердження та вступила в суперечку із суддею. Щодо пропорційності, хоча максимально можливим покаранням був арешт на строк п'ятнадцять діб, до заявниці було застосовано адміністративне стягнення у вигляді арешту лише на строк п'ять діб. Доцільність цього покарання було підтверджено першим заступником голови апеляційного суду.

2. Оцінка Суду

77. Суд доходить висновку, і це не оспорується сторонами, що засудження заявниці становило втручання у її право на свободу вираження поглядів. Таке втручання становитиме порушення Конвенції, якщо воно не відповідатиме критеріям, встановленим у пункті 2 статті 10. Отже, Суд має встановити, чи було воно «встановлено законом», чи переслідувало воно одну або кілька законних цілей, наведених у цьому пункті, та чи було воно «необхідним у демократичному суспільстві» з метою досягнення такої цілі або цілей.

(а) «Встановлено законом»

78. Суд зазначає, що відповідне втручання ґрунтувалося на національному законодавстві, а саме статті 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (див. пункт 22).

79. Вбачається, що по суті заявниця стверджувала, що тлумачення відповідного положення національними судами було занадто широким, оскільки, як вона стверджує, за своїм визначенням воно включало в себе лише неповагу, виражену у діях, а не тільки у висловлюваннях (див. пункт 74). Суд зауважує, що саме національні органи, зокрема суди, повинні тлумачити та застосовувати національне законодавство (див., наприклад, рішення у справі «Сатакуннан Марккінапюрссі Ой та Сатамедіа Ой» проти Фінляндії» [ВП] (*Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland*) [GC], заява № 931/13, пункт 144, від 27 червня 2017 року). Нічого не вказує, що тлумачення національного суду про те, що відповідні положення застосовувалося до зневажливих висловів, а не лише до дій, було свавільним або явно необґрунтованим. Зокрема, заявниця не навела жодного прикладу з практики національних судів на підтвердження

свого тлумачення (див., для порівняння, рішення у справі «Відділення ісламської громади в Брчко та інші проти Боснії і Герцеговини» [ВП] (*Medžlis Islamske Zajednice Brčko and Others v. Bosnia and Herzegovina*) [GC], заяви № 17224/11, пункт 71, від 27 червня 2017 року).

80. За цих обставин Суд не може не дійти висновку, що оскаржуване втручання було «встановлено законом» у розумінні пункту 2 статті 10 Конвенції. У будь-якому разі заявниця навела аргумент щодо різниці між «діями» та «висловлюваннями» на підтримку її більш загального аргументу, що втручання було непропорційним, яке охоплюється питанням його необхідності у «демократичному суспільстві» та яке Суд розгляне далі.

(b) «Законна ціль»

81. Суд доходить висновку, що втручання у свободу заявниці на вираження поглядів переслідувало законну ціль підтримання авторитету суду у розумінні пункту 2 статті 10 Конвенції (див. згадане рішення у справі «Кіпріану проти Кіпру» (*Kyprianou v. Cyprus*), пункт 168, та рішення у справі «Радобулжач проти Хорватії» (*Radobuljac v. Croatia*), заява № 51000/11, пункти 53 та 54, від 28 червня 2016 року).

(c) «Необхідне у демократичному суспільстві»

(i) Відповідні принципи

82. Прикметник «необхідний» у розумінні пункту 2 статті 10 передбачає існування «нагальної суспільної потреби». Під час здійснення оцінки, чи існує така потреба, Договірні Держави мають певну свободу розсуду, але вона супроводжується європейським наглядом, який охоплює як законодавство, так і рішення щодо його застосовування, навіть ті, що ухвалені незалежним судом. Суд, таким чином, уповноважений виносити остаточне рішення щодо того, чи є «обмеження» сумісним зі свободою вираження поглядів, захищеною статтею 10. Завдання Суду при здійсненні його наглядової функції полягає не в тому, щоб підмінити собою національні органи влади, а радше у перегляді в контексті статті 10 рішень, ухвалених ними під час здійснення своїх дискреційних повноважень. Це не означає, що нагляд обмежується лише встановленням того, чи здійснювала держава-відповідач свої дискреційні повноваження обґрунтовано, ретельно та добросовісно; Суд повинен розглянути оскаржуване втручання у контексті справи в цілому та встановити, чи було воно «пропорційним переслідуваній законній цілі», та чи є доводи, наведені національними органами влади для його обґрунтування, «відповідними та достатніми». При цьому Суд повинен переконатися, що національні органи влади застосували стандарти, які відповідали принципам,

втіленим у статті 10, та, крім того, що вони посилалися на прийнятну оцінку відповідних фактів (див. згадане рішення у справі «Моріс проти Франції» (*Morice v. France*), пункт 124, з подальшими посиланнями).

83. З іншого боку, той, хто здійснює свою свободу вираження поглядів, бере на себе «обов'язки і відповідальність», обсяг яких залежить від його або її ситуації та технічних засобів, які він або вона використовує (див. рішення у справі «Хендісайд проти Сполученого Королівства» (*Handyside v. the United Kingdom*), від 07 грудня 1976 року, пункт 49, Серія А № 4). Як зазначено у статті 10, ця свобода підлягає виключенням, які, проте, мають чітко тлумачитися, а необхідність будь-якого обмеження має бути переконливо встановлена (див. рішення у справі «Перна проти Італії» [ВП] (*Perna v. Italy*) [GC], заява № 48898/99, пункт 39, ЄСПЛ 2003-V). Свобода вираження поглядів сторонами у залі суду не є необмеженою, та певні інтереси, такі як авторитет суду, є достатньо важливими для виправдання обмежень цього права (див. рішення у справі «Маріапорі проти Фінляндії» (*Mariapori v. Finland*), заява № 37751/07, пункт 62, від 06 липня 2010 року).

84. Проте Суд також доходив висновку, що лише за виключних обставин обмеження, навіть шляхом пом'якшення кримінальної відповідальності, свободи вираження поглядів захисника може визнаватися необхідним у демократичному суспільстві (див. згадані рішення у справах «Нікула проти Фінляндії» (*Nikula v. Finland*), пункти 54 і 55, та «Кіпріану проти Кіпру» (*Kyprianou v. Cyprus*), пункт 174). Аналогічні міркування застосовуються до тверджень свідків, які дають показання у суді (див. згадане рішення у справі «Маріапорі проти Фінляндії» (*Mariapori v. Finland*), пункт 62).

85. Суд пам'ятає про той факт, що втручання у свободу вираження поглядів під час судового розгляду справи також може порушити питання за статтею 6 Конвенції щодо права на справедливий суд. Хоча свобода вираження поглядів сторонами не повинна бути необмеженою, «рівність сторін» та інші міркування щодо справедливості можуть свідчити на користь вільного обміну аргументами між сторонами (див. згадані рішення у справах «Нікула проти Фінляндії» (*Nikula v. Finland*), пункт 49, та «Маріапорі проти Фінляндії» (*Mariapori v. Finland*), пункт 63).

86. Насамкінець, характер і суворість застосованих санкцій також є факторами, які слід брати до уваги під час здійснення оцінки пропорційності втручання. Як Суд зазначав раніше, втручання у право на свободу вираження поглядів може негативно вплинути на здійснення цієї свободи. Загалом, хоча охорона установ держави, як гарантів інституційного громадського порядку, компетентними органами влади є законною, домінуюче становище зазначених інститутів вимагає, щоб органи влади виявляли стриманість у питанні

порушення кримінальних справ (див., наприклад, згадане рішення у справі «Моріс проти Франції» (*Morice v. France*), пункт 127).

(ii) Застосування зазначених принципів у цій справі

87. На підставі фактів справи Суд має встановити, чи було забезпечено справедливий баланс між необхідністю захисту авторитету суду з одного боку та захисту свободи вираження поглядів заявницею з іншого боку.

88. При оцінці адресованих суддям висловлювань Суд у своїй практиці підкреслював, що суди, так само, як і всі інші державні органи, не захищаються від критики та контролю. Таким чином, хоча сторони, безумовно, мають право коментувати здійснення правосуддя з метою захисту своїх прав, їхня критика не повинна виходити за певні межі. Зокрема, слід розрізняти критику та образу. Якщо єдиною метою будь-якої форми вираження поглядів є образа або посягання на гідність суду або його членів, належна санкція не буде, в принципі, становити порушення статті 10 Конвенції (див., наприклад, рішення у справах «Скалка проти Польщі» (*Skalka v. Poland*), заява № 43425/98, пункт 34, від 27 травня 2003 року; «Садай проти Туреччини» (*Saday v. Turkey*), заява № 32458/96, пункт 36, від 30 березня 2006 року; та «Жугіч проти Хорватії» (*Žugić v. Croatia*), заява № 3699/08, пункт 45, від 31 травня 2011 року).

89. Суд вважає, що у цій справі промова заявниці вийшла за межі простої критики рішень судді М. і сумнівів щодо її безсторонності та перетворилася на особисту критику судді, звинувачення її у неналежній поведінці всупереч її обов'язкам судді. Зокрема, заявниця стверджувала, що суддя М. «не ухвалила ні одного законного рішення у жодній справі, в якій [заявниця] була представником або стороною», «жодного разу не захистила прав [заявниці] або прав осіб, яких представляла [заявниця]», ухвалювала рішення у справі «відповідно до отриманих [нею] вказівок, і закон ... не [мав] для [неї] абсолютно ніякого значення». Заявниця також додала, що вона помилялася, стверджуючи, що суддя М. була «компетентною та хорошою суддею» (див. пункт 10; див.; для порівняння, рішення у справі «Кінчеш проти Угорщини» (*Kincses v. Hungary*), заява № 66232/10, пункти 39 і 40, від 27 січня 2015 року, в якій адвокатом було поставлено під сумнів професійну компетенцію судді, який розглядав справу; рішення у справі «Родрігез Равело проти Іспанії» (*Rodriguez Ravelo v. Spain*), заява № 48074/10, пункт 46, від 12 січня 2016 року, в якій заявник приписував судді районного суду поведінку, яка заслуговує докору, таку як умисне рішення спотворити реальність, неприкриту брехню або, крім того, складання неправдивого протоколу, що містив неправдиву інформацію та наклеп; згадане рішення у справі «Садай проти Туреччини» (*Saday v. Turkey*), пункт 35, у якій обвинувачений

охарактеризував турецький суд як «катів у мантиях»; та згадане рішення у справі «Жугіч проти Хорватії» (*Žugić v. Croatia*), пункт 47, у якій апеляційна скарга заявника містила вирази, з яких вбачалося, що суддя як людина був неосвіченим та некомпетентним; див. також, для порівняння, згадане рішення у справі «Радобулжач проти Хорватії» (*Radobuljac v. Croatia*), пункт 66, у якій Суд дійшов висновку, що зауваження адвоката стосувалися того, яким чином суддя здійснював розгляд справи, і таким чином чітко обмежувалися діями судді у справі його клієнта та відрізнялися від критики, спрямованої на загальні професійні або будь-які інші якості).

90. Заявниця стверджувала, що її промова, головним чином, заснована на опублікованій у газеті «Ділові новини» статті, в якій згадувалася суддя М. (див. пункт 20). Проте критика заявниці на адресу судді була фактично дуже широкою (див., для порівняння, згадане рішення у справі «Садай проти Туреччини» (*Saday v. Turkey*), пункт 35), і лише її частину можна було розумно вважати такою, що ґрунтувалася на статті. Крім того, стаття стосувалася судді М. лише опосередковано, та навіть тією мірою якою вона стосувалась її, вона не містила ніякої конкретної фактичної інформації на противагу нечітким та вочевидь аналогічно необґрунтованим твердженням щодо її мотивів. Заявниця не посилалася на будь-які інші фактичні підстави своїх тверджень про суддю М.

91. Отже, Суд не знаходить підстав для того, щоб ставити під сумнів висновки національного суду, що твердження заявниці були неправдивими. З цієї самої причини Суд доходить висновку, що, навіть якщо деякі твердження заявниці можна вважати такими, що становлять оціночні судження, а не твердженнями про факти, наявності достатньо точної та достовірної фактологічної бази, пропорційної характеру тверджень заявниці встановлено не було (див. відповідний принцип в рішенні у справі «Єрусалем проти Австрії» (*Jerusalem v. Austria*), заява № 26958/95, пункт 43, ЄСПЛ 2001-II).

92. Незважаючи на те, що суддя неодноразово попереджала заявницю про необхідність бути виваженою у своїх твердженнях (у іншому випадку вона ризикувала бути обвинуваченою у можливій неповазі до суду), заявниця наполягала на своїх твердженнях (див., для порівняння, згадане рішення у справі «Маріапорі проти Фінляндії» (*Mariapori v. Finland*), пункт 64).

93. При цьому серйозність тверджень заявниці було пом'якшено декількома обставинами. Щодо характеру її висловлювань, хоча вони дійсно були дуже критичними, безпідставними та емоційними, заявниця обмежувалася досить формальними виразами та не використовувала непристойну, принизливу або надзвичайно саркастичну лексику (див., для порівняння, рішення у згаданих справах «Скалка проти Польщі» (*Skalka v. Poland*), пункт 10, та

«Родрігез Равело проти Іспанії» (*Rodriguez Ravelo v. Spain*), пункт 46). Крім того, важливим є той факт, що твердження були висловлені у залі суду, де принцип справедливості закликає до вільного та навіть різкого обміну аргументами між сторонами (див. згадане рішення у справі «Моріс проти Франції» (*Morice v. France*), пункт 137). Хоча, в принципі, засідання було відкритим для слухачів, заявниця стверджувала, а Уряд не заперечував, що присутніми були лише працівники суду, стажери та пані С. (адвокат протилежної сторони) (див., для порівняння, наприклад, рішення у справі «Райчінов проти Болгарії» (*Raichinov v. Bulgaria*), заява № 47579/99, пункт 48, від 20 квітня 2006 року). Більше того, оскаржувані висловлювання не повторювалися за межами зали суду (див. згадане рішення у справі «Моріс проти Франції» (*Morice v. France*), пункт 137). З цього випливає, що всі присутні в силу їхніх посад і освіти, навряд чи були піддані безпідставній та емоційній критиці заявниці на адресу судді; таким чином, менш сувора реакція на твердження заявниці навряд чи завдала б серйозну шкоду авторитету суду.

94. За таких обставин Суд вважає вирішальною незрозумілу суворість стягнення, застосованого до заявниці, у поєднанні зі встановленими ним недоліками процесу щодо неї.

95. Суд зазначає, що заявниця не була юристом (див. пункт 6), а тому до неї не могли бути застосовані дисциплінарні заходи; це обмежило перелік стягнень, які були у розпорядженні національного суду щодо її неналежної поведінки. Проте можна стверджувати, що судом могло бути застосоване менш суворе стягнення, штраф (див. пункт 22; див. також згадане рішення у справі «Кіпріану проти Кіпру» (*Kyprianou v. Cyprus*), пункти 178 та 180), але суд не приділив конкретної уваги питанню, чому він вважав покарання, пов'язане з позбавленням волі, більш відповідним стягненням, незважаючи на те, що, як вбачається, це було його обов'язком відповідно до національного законодавства (див. пункт 21).

96. Отже, Суд вважає, що призначене заявниці покарання було непропорційно суворим, а отже могло «негативно вплинути» на осіб (у тому числі адвокатів), які здійснюють представництво у судових процесах. Висновки Суду щодо процесуальної несправедливості під час провадження щодо заявниці (див. пункти 67 та 70) слугують доповненням до цієї непропорційності (див., *mutatis mutandis*, згадані рішення у справах «Кіпріану проти Кіпру» (*Kyprianou v. Cyprus*), пункти 171 та 181, та «Моріс проти Франції» (*Morice v. France*), пункт 155).

97. Отже, було порушення статті 10 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 ПРОТОКОЛУ № 7 ДО КОНВЕНЦІЇ

98. Заявниця скаржилася, що їй було позбавлено права на оскарження постанови у її кримінальній справі. Вона посилялася на статтю 2 Протоколу № 7 до Конвенції, яка передбачає:

«1. Кожен, кого суд визнав винним у вчиненні кримінального правопорушення, має право на перегляд судом вищої інстанції факту визнання його винним або винесеного йому вироку. Здійснення цього права, включаючи підстави, на яких воно може бути здійснене, регулюється законом.

2. Із цього права можуть поширюватися винятки для передбачених законом незначних правопорушень або коли відповідну особу судив у першій інстанції найвищий суд, або коли її було визнано винною і засуджено після оскарження виправдувального вироку.»

А. Прийнятність

99. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

100. Заявниця стверджувала, що, як було встановлено Судом у попередніх рішеннях, на момент подій не існувало звичайної процедури оскарження у справах про адміністративні правопорушення. Існуюча на той момент процедура оскарження в порядку нагляду не відповідала вимогам статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції. Правопорушення, у вчиненні якого заявницю було визнано винною, було серйозним і не підпадало під виключення, визначені другим пунктом статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції.

101. Уряд стверджував, що відповідно до статті 294 Кодексу заявниця мала право на оскарження, яким вона скористалася звернувшись за переглядом справи. Це було ефективно зроблено першим заступником голови апеляційного суду області (див. пункти 28 та 19 відповідно).

2. Оцінка Суду

102. Суд уже встановлював порушення статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції, оскільки (і) до внесення змін у 2008 році (див. пункт 29) українське законодавство не надавало права на перегляд у розумінні пункту 1 цього положення у справах про адміністративні

правопорушення (див. згадане рішення у справі «Гурепка проти України» (*Gurepka v. Ukraine*), пункти 59 – 62), та (ii) адміністративне порушення, як неповага до суду, не могло вважатися «незначним правопорушенням» у розумінні пункту 2 цього положення (див. рішення у справі «Гурепка проти України (№ 2)» (*Gurepka v. Ukraine (no. 2)*), заява № 38789/04, пункти 32 та 33, від 08 квітня 2010 року). Суд також зазначав, що процедура за статтею 294 Кодексу, на яку посилався Уряд (див. пункт 101), на час подій не надавала права на оскарження у розумінні статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції (див. згадане рішення у справі «Гурепка проти України» (*Gurepka v. Ukraine*), пункти 60 та 61, та, *mutatis mutandis*, рішення у справі «Лучанінова проти України» (*Luchaninova v. Ukraine*), заява № 16347/02, пункт 70, від 09 червня 2011 року, в якому, незважаючи на цей висновок, зрештою не було встановлено порушення за фактичних обставин, оскільки заявницю було визнано винною у вчиненні «незначного правопорушення»). Суд також дійшов аналогічних висновків у своїй практиці щодо інших країн (див. рішення у справах «Галстян проти Вірменії» (*Galstyan v. Armenia*), заява № 26986/03, пункти 124 – 127, від 15 листопада 2007 року, та «Какабадзе та інші проти Грузії» (*Kakabadze and Others v. Georgia*), заява № 1484/07, пункти 97 та 98, від 02 жовтня 2012 року). Розглянувши усі наявні у нього матеріали, Суд не знайшов жодного факту або аргументу, здатних переконати його дійти іншого висновку у цій справі.

103. Отже, було порушення статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 7 КОНВЕНЦІЇ

104. Насамкінець, заявниця скаржилася за статтею 7 Конвенції, що її висловлювання не могли вважатися такими, що становили неповагу до суду, та що зазначене правопорушення не було достатньо чітко визначено у національному законодавстві.

105. З огляду на факти справи, доводи сторін та свої висновки за іншими положеннями Конвенції, Суд вважає, що він розглянув основні юридичні питання, порушені у цій заяві, та що немає потреби у винесенні окремого рішення щодо прийнятності та суті цієї скарги.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

106. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї, і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

А. Шкода

107. Заявниця вимагала 30 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

108. Уряд заперечив проти цієї вимоги.

109. Суд, постановляючи рішення на засадах справедливості, присуджує заявниці 3 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

110. Заявниця вимагала 117 220,80 гривень (грн – приблизно 10 168 євро) в якості компенсації витрат, яких вона зазнала під час провадження у Суді, та 164,31 грн (приблизно – 14 євро) в якості компенсації поштових витрат, під час провадження у Суді, що мають бути сплачені безпосередньо на банківський рахунок її представника.

111. Уряд вважав вимогу надмірною та необґрунтованою.

112. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі Суд, беручи до уваги наявні у нього документи та зазначені критерії, вважає за належне присудити заявниці 5 200 євро за цим пунктом, які мають бути сплачені безпосередньо на банківський рахунок представника заявниці (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «Хлаіфія та інші проти Італії» [ВП] (*Khlaifia and Others v. Italy*) [GC], заява № 16483/12, пункт 288, ЄСПЛ 2016 (витяги), та «Олександр Волков проти України» (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*), заява № 21722/11, пункт 219, ЄСПЛ 2013).

С. Пеня

113. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги за пунктом 1 статті 6 щодо дотримання вимоги безсторонності (тією мірою, якою вона стосувалася відсутності сторони обвинувачення під час розгляду справи заявниці), підпунктами «b» та «c» пункту 3 статті 6, статтею 10 Конвенції та статтею 2 Протоколу № 7 до Конвенції, а решту скарг за статтею 6 – неприйнятними;
2. *Постановляє*, що немає потреби розглядати прийнятність і суть скарги за статтею 7 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо вимоги безсторонності;
4. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 та підпункту «b» пункту 3 статті 6 Конвенції у зв'язку з ненаданням заявниці належного часу та можливостей для підготовки свого захисту;
5. *Постановляє*, що не виникає окремого питання за пунктом 1 та підпунктом «c» пункту 3 статті 6 Конвенції;
6. *Постановляє*, що було порушення статті 10 Конвенції;
7. *Постановляє*, що було порушення статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції;
8. *Постановляє*, що:
 - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявниці такі суми, що мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
 - (i) 3 000 (три тисячі) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди;
 - (ii) 5 200 (п'ять тисяч двісті) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявниці, в якості компенсації судових та інших витрат, що мають бути сплачені безпосередньо на банківський рахунок представника заявниці;
 - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки

Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

9. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 06 березня 2018 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Маріалена Цирлі
(*Marialena Tsirli*)
Секретар

Вінсент А. Де Гаetano
(*Vincent A. De Gaetano*)
Голова